

Valstybinės kalbos politika: išvalgos ir gairės

Informacinio leidinio „Švietimo naujienos“
Nr. 5 (338) priedas

Konferencijos dalyviai

Parengta pagal pranešimus ir kalbas, sakytas LR Seime vykusiame tarptautinėje konferencijoje „Valstybinės kalbos politika: išvalgos ir gairės“

- ▶ Valstybinės kalbos ateitis – nauji iššūkiai ir politikos gairės
- ▶ Kalbos prestižas kaip kalbos politikos objektas
- ▶ Lietuvių kalbos vartosenos pokyčiai ES kontekste
- ▶ Lietuvių kalba Lietuvos miestuose ir išeivijoje
- ▶ Kalbos politika Danijoje ir kitose Šiaurės šalyse

Lituanistikai – išskirtinis valstybės dėmesys

Įgyvendinant nacionalinį lituanistikos prioritetą Vyriausybė pritarė Švietimo ir mokslo ministerijos (ŠMM) inicijuojamos Valstybinės lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 m. programos rengimui. Ši programa leis užtikrinti pamatinių valstybei ir visuomenei lituanistikos tyrimų tęstinumą.

Programoje ypatingas dėmesys skiriamas lietuvių diasporos tyrimams ir Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio sukakčiai. Numatoma pabrėžti lituanistikos sklaidą – mokslinių tyrimų rezultatų viešinimą, platinimą ir panaudojimą praktiniams visuomenės socialiniams bei kultūriniais poreikiams.

Naujoji programa prisidės prie lietuvių tautos ir šalies politinės bendruomenės kultūrinės brandos, kūrybiškumo ir savarankiškumo stiprinimo, prie visaverčio Lietuvos dalyvavimo pasaulio kultūros ir mokslo politikoje. Sklandus programos tęstinumas stiprins lituanistikos indėlį į valstybės humanistikos plėtrą, suteiks mokslinį pilietinės savimonės ugdymo ir lituanistinio paveldo saugojimo pagrindą. Programą pavesta rengti Lietuvos mokslo tarybai.

Lietuvos mokslo taryba šiuo metu įgyvendina Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 m. programą, kurios tikslas – telkti mokslinį potencialą ir lėšas fundamentiniams ir taikomiesiems lituanistikos tyrimams plėtoti, jų rezultatams skelbti ir skleisti Lietuvoje bei užsienyje.

Šiuo metu vykdoma Nacionalinė lituanistikos plėtros 2009–2015 m. programa leidžia Lietuvos ir užsienio mokslininkams atlikti lituanistinius tyrimus, skelbti ir populiarinti jų rezultatus.

Kasmet konkursams pateikiama per 150 paraiškų, kurias parengia Lietuvos mokslo ir studijų institucijos, nacionaliniai bei respublikiniai muziejai, valstybės archyvai, bibliotekos, dalyvauja apie 500–700 tyrėjų. Pagal programą iki šiol finansuoti 339 įvairios tematikos ir apimties projektai.

Per ketverius metus programos lėšomis išleista 210 knygų, iš jų 82 monografijos, 30 straipsnių rinkinių ir tęstinių mokslo leidinių, 62 lituanistikos šaltiniai. Pasirodė žodynų, filosofinio palikimo vertimų, lietuvių autorių veikalų vertimų į užsienio kalbas, mokslo populiarinimo leidinių, atlasų, mokslinių parodų katalogų. Remiamas lituanistinių periodinių žurnalų rengimas ir leidyba. Finansuojama tarptautinė lituanistikos sklaida – tarptautinės konferencijos, lietuvių autorių vertimai į užsienio kalbas, mokslinės ekspedicijos, komandiruotės į archyvus ir į tarptautinius tyrimų centrus.

Numatoma, kad programai įgyvendinti 2016–2024 m., negalutiniais skaičiavimais, reikės 60 mln. litų.

Parengta pagal ŠMM Komunikacijos skyriaus inf.

Valstybinės kalbos ateitis – nauji iššūkiai ir politikos gairės

D. Vaišnienė ir Danų kalbos tarybos pirmininkė Sabina Kišmejer-Andersen

Yra keletas priežasčių susitikti ir kalbėti apie lietuvių kalbos ateitį: ko mes tikimės iš kalbos ir ko kalbai reikėtų iš mūsų, atliepiant valstybės politikos, verslo, kultūros, švietimo ir mokslo raidos keliamus iššūkius.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija šiemet ketina parengti 2015–2020 m. valstybinės kalbos politikos gaires – dokumentą, nuosekliai tęsiantį dabartines svarbiausias kalbos politikos

Daiva VAIŠNIENĖ

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė

kryptis, numatantį naujus poreikius ir galimybes. Paskutinį kartą kalbos politikos gairės buvo parengtos 2008 m. ir apėmė 2009–2013 metus, tačiau jos taip ir nebuvo patvirtintos, nes nebuvo priimta nauja Valstybinės kalbos įstatymo redakcija. Dabar šis įstatymas jau turėtų būti konstitucinis, tačiau ir šiandien jam sunkiai skinamas kelias. O sritis, kuriose būtina užtikrinti valstybinės kalbos statusą, t. y. tinkamą vartojimą, niekur nedingo, jų gausėja, nes atsiranda naujų kalbos vartojimo terpių, kurioms nebepakanka dabartinio teisinio reglamentavimo ir priežiūros.

Šį susitikimą galima pavadinti kalbos politikos gairių rengimo darbų pradžia. Valstybinės kalbos politikos tema subūrė gausią ir įvairią auditoriją – politikus, įvairių sričių ekspertus, mokslininkus, valstybės institucijų, ministerijų darbuotojus ir vadovus, žiniasklaidos atstovus. Tai labai svarbus ženklas, juk ne kalbininkai kuria kalbą (deja, tai tenka girdėti net iš filologinių išsilavinimą turinčių žmonių): jie ją saugo, rūpinasi jos taisyklinga plėtra. Mokslo, kultūros, verslo, žiniasklaidos aktyviausi ir kūrybiškiausi žmonės atranda ir plėtoja kalbos galimybes kurdami naujus terminus ar vartojimo erdves. Kalbos ateitis pagrįsta visuomenės sutarimu ir bendra nuostata išlaikyti ir įtvirtinti valstybinės kalbos telkiamąją galią ir statusą.

Kalbos prestižas kaip kalbos politikos objektas

Rita MILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos instituto
vyriausioji mokslo darbuotoja,
Valstybinės lietuvių kalbos komisijos narė

Svarstydama, kas šiandien svarbiausia mūsų valstybės kalbos politikoje, manau, kad naujame kalbos politikos gairių variante kalbos prestižo stiprinimui reikia kur kas daugiau dėmesio. Kodėl? Tai paaiškės, kai atsakysime į klausimą: „Ar lietuvių kalba gerbiama mūsų valstybėje?“

Valstybės, kalbos ir ją vartojančių žmonių ryšys akivaizdus:
▶ lietuvių kalbai reikia valstybės – tai jos išsaugojimo garantas;

▶ mūsų valstybei reikia lietuvių kalbos, nes ji yra viso viešojo ir didžiaja dalimi privačiojo gyvenimo pagrindas;

▶ valstybė ir kalba joje gali klestėti tik tada, kai piliečiai jas gerbia.

1995 m. Valstybinės kalbos įstatymo 19-asis straipsnis taip ir pradedamas: „Valstybė rūpinasi taisyklingos lietuvių kalbos prestižu“.

Kaip žmonės supranta pagarbą kalbai?

Kai kurie kalbos specialistai teigia, kad dabar lietuvių kalbai aukso amžius: ji teisiškai apsaugota, specialių institucijų prižiūrima. Tai galėtų būti visiška tiesa, tačiau paprasti žmonės į šį klausimą ne visada atsako teigiamai. Jie klausia:

▶ kodėl centrinė Lietuvos sostinės gatvė – Gedimino prospektas (ir, žinoma, ne tik jis) skendi užrašuose užsienio kalbomis;

▶ kodėl žiniasklaida platina kalbos klaidas?

▶ kodėl mokiniai darosi vis neraštingesni?

▶ kodėl politikai blizgina tik prašmatnius savo automobilius, o ne savo kalbą?

▶ kodėl Pietryčių Lietuvoje kai kur gatvių pavadinimai len-telėse dvikalbiai ir autobusai važinėja su dvikalbiais užrašais, nors tai prieštarauja valstybinės kalbos įstatymui?

Ir būtų dar ne vienas *kodeks*.

Valstybinės lietuvių kalbos politikos nuostatas reikia vertinti ir Europos valstybių patirties požiūriu. Kartais dar tenka girdėti, kad Lietuva per daug svarumo teikianti valstybinei kalbai, kitose valstybėse tai visai neva nesą svarbu ir pakanka mokėti pačią perspektyviausią tarptautinio bendravimo kalbą. Šiandien išgirsime, kaip panašius globalizacijos iššūkius patiria ir įveikia kitos Europos kalbos. Galbūt taip išsklaidysime kai kuriuos mitus apie kitų kalbų nekodifikuotą ir neribotą „laisvę“ arba, atvirkščiai, – perteklinį reglamentavimą.

Mintis rengti tarptautinę konferenciją kilo su kolegomis iš Latvijos aptariant bendras kalbos statuso, valstybinės kalbos vartojimo problemas ir jų sprendimo būdus. Baltijos valstybės turi labai artimą socialinę kalbos istoriją, patiria panašius sociolingvistinius pokyčius, todėl pirmiausia su savo kaimynėmis turėtume dalytis patirtimi, derinti ne tik energetikos, bet ir kalbos politikos nuostatas.

Tai, kad valstybinė kalba tampa vis svarbesne daugiakalbystės ir kalbų mokymosi politikos dalimi, rodo prieš keletą metų pasibaigusio projekto „Europos kalbų lobynas“ rekomendacijos Europos Sąjungos kalbų politikos formuotojams – tikslintina ir plėstina Europos Komisijos trikalbė formulė (gimtoji kalba ir dar dvi), nes daugelio piliečių gimtoji kalba nebesutampa su valstybine kalba. Kiekvienam vaikui ar suaugusiajam turi būti užtikrinta teisė išmokyti tos šalies, kurioje gyvena, valstybinę kalbą iki akademinio rišlumo lygio. Valstybės institucijos turi suteikti visą reikiamą pagalbą ir pašalinti trukdžius, nes tik taip užtikrinamos lygios sąlygos dalyvauti pilietinėje visuomenėje, įsitraukti į darbo rinką.

Pernai lapkričio mėnesį šventėme valstybinės kalbos statuso suteikimo lietuvių kalbai 25-metį. 1988 m. – tuomet dar sovietinėje Lietuvoje – Lietuvos Persitvarkymo sąjūdžio iniciatyva buvo įteisintas lietuvių kalbos vartojimas įstaigose ir organizacijose greta rusų kalbos. Tai buvo vienas iš pirmųjų žingsnių į Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimą, o lietuvių kalba įvertinta kaip vienas iš svarbiausių Lietuvos valstybingumo ženklų, pilietinio ir kultūrinio tapatumo požymis. Valstybinis kalbos statusas įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, o 1995 metais

priėmus Valstybinės kalbos įstatymą lietuvių kalbos kūrimas, jos paveldo apsauga ir puoselėjimas tapo mūsų politinio ir socialinio gyvenimo dalimi. Ši kalbos ir valstybės politikos sąsaja ir šiandien lieka aktuali. Šiomet Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, pasisakydamas dėl Valstybinės lietuvių kalbos komisijos kompetencijos, pabrėžė Kalbos komisijos siūlymų ir išvadų svarumą įstatymų leidėjui apsisprendžiant dėl nuostatų, susijusių su kalbos dalykais.

Politinė įstatymų leidėjo valia labai susijusi su visuomenės kalbinėmis nuostatomis. Neseniai Seime vykusioje Lietuvos moksleivių diskusijoje – kokią ateities lietuvių kalbą kuriame, ko iš jos tikimės – vienas iš dalyvių pasakė, kad jo, jauno žmogaus, nuomone, kalba, tapatybė ir valstybė tebėra neatsiejami dalykai – kaip viena kitą paremiantys ir apglobiantys delnai. Kad šios vertybės visuomenei svarbios, rodo ir didelis susidomėjimas kalbos renginiais. Šiais metais konkurse „Švari kalba – švari galva“, skatinančiame skaitmeninėje erdvėje vartoti taisyklingą lietuvių kalbą, dalyvavo apie 11 tūkst. Lietuvos ir užsienio lietuviškų mokyklų moksleivių, nacionalinį diktantą rašė dvigubai daugiau dalyvių nei pernai.

Su kokiais iššūkiais lietuvių kalba susiduria šiandien? Kodėl bent jau kai kuriose vartojimo srityse kartais linkstama pasirinkti kokią kitą bendravimo kalbą – perspektyvesnę, turinčią aukštesnį socialinį prestižą, viliojančią tarptautiškumu? Kodėl kalba kartais tarsi trukdo, o ne padeda kurti?

Konferencijoje turėtų būti aptariamoms, mano nuomone, tos kalbos politikos kryptys, kurioms Kalbos komisija jau dabar skiria ypatingą dėmesį: kalbos vartojimo visose viešojo gyvenimo srityse užtikrinimas (šiomet prioritetas teikiamas mokslo ir studijų kalbai), lietuvių kalbos vartojimas Europos Sąjungos institucijose (kaip oficialiosios Europos Sąjungos kalbos), kalbos diegimas informacinėse technologijose, lietuvių kalbos mokymas(is) ir sklaida.

Turime tik vieną valstybę, kurioje galime stiprinti valstybinės lietuvių kalbos statusą, įgyvendinti visavertę jos politiką, ir tik vieną erdvę, kurioje galime visose vartojimo srityse kurti ir auginti savo kalbą.

► Kaip žmonės supranta nepagarbą kalbai?

Nuotraukos iš interneto

Stebint valstybinės lietuvių kalbos gyvavimą ir raidą, tiriant visuomenės kalbines nuostatas, matyti, kad neužtenka rūpintis teisine valstybinės kalbos funkcionavimo baze, leisti norminamuosius veikalus. Visuomenė turi priimti teikiamas normas, suvokti bendrinės kalbos mokymosi prasmę, jos santykį su kitomis kalbos atmainomis – tarmėmis, profesiniais ir socialiniais dialektais. O kitakalbiai Lietuvos piliečiai – ir valstybinės kalbos svarbą viešajame gyvenime.

Pagarbaus požiūrio į kalbos autoritetus įprasminimas, susirūpinimas viešosios kalbos padėtimi, jaunimo skatinimas domėtis kalba ir jausti atsakomybę už ją, – šios ir panašios iniciatyvos rodo visuomenės pastangas išlaikyti kalbą tradiciškai susiklosčiusių vertybių skalėje.

lituanika.lt
„Švari kalba – švari galva“

▲ Kaip žmonės supranta pagarbą kalbai?

Taigi, kad kalba tinkamai funkcionuotų visuomenėje, būtini ne tik žmonių kalbiniai įgūdžiai, bet ir jų **savanoriškas nusiteikimas** tą kalbą rinktis, ją vartoti ir plėtoti. Šis nusiteikimas ir sukuria kalbos prestižą.

Ar kalbos prestižas visuomenėje susiklosto savaime?

Ilgą laiką vyravo nuomonė, kad kalbos prestižo dirbtinai sukurti negalima. Žmonės patys dėl įvairių priežasčių suteikia vienai kalbai ar jos atmainai išskirtinį statusą. Ši nuostata tinka toms visuomenėms, kuriose susikuria ryškus įtakingas, prestižinę atmainą vartojantis socialinis sluoksnis, į kurį žmonės nori lygiuotis. Tas sluoksnis telkia tiek politinę, tiek kapitalo galią, neatsiejamą nuo sąžinės, padarumo ir atsakomybės. Tai vertybės, kurios žmones traukia.

Lietuvoje taip istoriškai susiklostė, kad nebuvo socialinės klasės, kuri ilgą laiką kalbėtų prestižine kalba. Todėl kalbos etalonas kuriamas ir palaikomas kitokiu būdu – per mokyklą, žiniasklaidą, grožinę literatūrą. Tačiau plečiasi ir puikia bendrine kalba kalbančios visuomenės sluoksnis – to negalima nematyti.

Vis dėlto dar praėjusio amžiaus pabaigoje pasaulyje imta kalbėti apie sąmoningą ir kryptingą kalbos prestižo kūrimą kalbos politikos priemonėmis. Buvo suvokta, kad kalbos politika veiksminga tik tada, kai poveikis kalbai derinamas su poveikiu kalbos vartotojams, bet ne tiesmukai ką nors nurodinėjant. Turi būti sudaroma kalbai ar jos atmainai palanki aplinka ir bendradarbiaujama su tikslinėmis kalbos vartotojų grupėmis, kad žmonės patys susikurtų vidinę motyvaciją vartoti ir plėtoti tą kalbą.

Geriausias sąmoningai kuriamo kalbos prestižo pavyzdys – jau tradicinis Lietuvoje Nacionalinis diktantas. Šis puikios idėjos, parsivežtos iš Prancūzijos, vienijamas renginys žmones vis labiau sudomina.

▼ Nacionalinis diktantas Lietuvoje

Ateik, rašyk, išsaugok

Nacionalinis diktantas
2014 m. vasario 22 diena

Jauniausiai diktanto dalyvei – 11 metų, vyriausiajam – 88 metai.

Į finalą balandžio 12 d. atrinkti 104 darbai.

Šiomet pirmajame etape Lietuvoje ir užsienyje jį rašė daugiau nei **7 000** žmonių, pernai – **3 000**.

Kalbos prestižą palikus klostytis stichiškai, kai kada viršų ima priešingi procesai: bendrinės kalbos svarba nuvertinama, kalbos priežiūra besirūpinančios institucijos diskredituojamos, o kapitalas kartais ne iškelia, o nustumia į šalį kalbą, nesuvokdamas, kad taisyklinga ir graži kalba pati kuria pridėtinę vertę: žmogui, knygai, TV laidai, reklamuojamai prekei.

Kalbos prestižo stiprinimas kalbos politikos gairėse

Pirmosiose 2003–2008 m. valstybinės kalbos politikos gairėse apie kalbos prestižą buvo tik užsiminta (paryškinta autorės): „<...> stiprėjant anglų kalbos vaidmeniui Lietuvos ekonominiu-

me, socialiniame ir kultūriniame gyvenime, kartu **menkėja lietuvių kalbos prestižas**, ypač kai kuriose visuomenės grupėse“.

Vėlesniame 2009–2013 m. gairių projekte, kuris taip ir liko nepatvirtintas, apie kalbos prestižą kalbama plačiau, pripažįstama jo svarba lietuvių kalbos išlikimui. Nurodyti ir keli su tuo susiję valstybinės kalbos politikos uždaviniai bei jų sprendimo būdai, taip pat teigiama: „Lietuvių kalbos prestižo formavimas reikalauja profesionalios ir sistemiškesnio požiūrio, pagrįsto visuomenėje vykstančių kalbinės elgsenos, vertybinių nuostatų pokyčių tyrimais.“

Šios mintys nepaseno ir šiandien, o kas dar svarbu atnaujintoms gairėms? Kalbos prestižo kūrimas ir stiprinimas dabar labiausiai priklauso nuo keturių jėgų sugebėjimo paveikti tikslines visuomenės grupes.

▼ Svarbiausios jėgos, kuriančios kalbos prestižą kalbos politikos priemonėmis

Valstybės valdžios ir valdymo institucijos kuria teisinę ir administracinę terpę, kurioje funkcionuoja kalba.

Mokykloje gaunami kalbos vartojimo pagrindai ir klojami supratimo apie kalbą ir jos vaidmenį pamatai.

Žiniasklaida teikia informaciją tam tikros kokybės kalba, kuri veikia visuomenę; taip pat formuoja visuomenės kalbines nuostatas.

Kad šių trijų jėgų ryšiai ir darbai būtų kryptingi, būtina aktyvi kalbos mokslo ir priežiūros institucijų veikla.

Iš prezidentūros – aiški ir kryptinga žinia

Prezidentūros pozicija kalbos klausimais, reiškia tiesiogiai pačios Prezidentės, jos spaudos atstovų ir patarėjų, yra aktyvi, matyti nuoseklus dėmesys kalbai. Neišleidžiamos iš akių pagrindinės kalbos politikos, susijusios su lietuvių kalbos kaip valstybinės statusu ir su švietimu, problemos. Vien pastaraisiais metais Prezidentė – įvairių kalbos renginių dalyvė:

► Klaipėdoje atidengia paminklą Kalbai, pabrėžia lietuvių kalbos išsaugojimo svarbą ir skelbia: „Puoselėkime kalbą, kalbėkime ir kurkime lietuviškai“;

► dalyvauja Tarmių metų renginiuose, taip suteikdama jiems prestižą;

► globoja Nacionalinį diktantą;

► dalyvauja Knygų mugėje ir skelbia: „Lietuva myli knygą ir gimtąją kalbą“.

Pro Prezidentės patarėjų akis nepraslusta įtamos židinius keliantys kitakalbių švietimo reikalai ir Konstitucinio Teismo išaiškinimai dėl valstybinės kalbos vartojimo asmens dokumentuose: reakcija iš prezidentūros per žiniasklaidos priemones greita, trumpa ir taikli.

Prezidentė Dalia Grybauskaitė tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje paskelbė unikalią Kristijono Donelaičio poemos „Metai“ skaitymų pradžių.

Seimas ir Vyriausybė – daugiabalsis choras

Jei šiuokart nekalbėsime apie teisinių pagrindų kūrimą ir Seime nuo 2006 m. įstrigusį atnaujinto Valstybinės kalbos įstatymo projektą, dėmesio kalbai čia taip pat netrūksta. Tai liudija nuolat vykstantys kalbos renginiai – nuo konferencijų iki moksleivių diskusijų apie kalbos ateitį.

Tai, kad apie kalbą su mokiniais diskutuojama Seime, kad politikai rodo jai dėmesį, pačią kalbą mokinių akyse realiai iškelia iki valstybinės svarbos, nes viena yra išmokti, kad LR Konstitucijos 14 straipsnyje parašyta, jog lietuvių kalba yra valstybinė, ir kita – tiesiai patirti, kad tai nėra tušti žodžiai.

Vyriausybėje atgaivinta Lituaniškos plėtos komisijos veikla – tai vėlgi dėmesio kalbai ir visai lituanistikai ženklas.

Žinoma, vienodos politikų nuomonės kai kuriais kalbos politikos klausimais nėra, bet demokratijos sąlygomis kitaip ir būti negali. Tačiau dėl vieno dalyko politikai turi sutarti: savo žodžiu, protu, autoritetu kurti lietuvių kalbai palankią aplinką, padėti auginti kalbą. Tada kartu augs ir patys.

Apie mokyklą plačiau nekalbėsiu, galiu tik pasakyti, kad neseniai vykusioje Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos surengtoje diskusijoje su Lietuvos moksleivių sąjungos atstovais iš įvairių Lietuvos mokyklų mokiniai pagrįstai reišė susirūpinimą, kad viešoji kalbinė aplinka nepadaeda jiems mokytis geros kalbos.

▲ Lietuvos moksleivių sąjungos programos „Kalbą kuriu AŠ!“ diskusija Lietuvos Respublikos Seime „Ateities kalbą kuriame šiandien“ (2014 03 17, nuotr. iš www.moksleiviai.lt)

Mokiniai tikisi iš radijo, televizijos, informacinių interneto portalų ir iš politikų prestižinės kalbos – taigi sakyte sako, kad taisyklingas bendrinės kalbos etalonas jiems reikalingas.

Žiniasklaida ir visuomenės kalbinės nuostatos

Visuomenę neigiamai veikia beraštytės banga, kuri iš mokyklos ritasi į žiniasklaidą, nes į ją ateina dirbti buvę mokiniai, studentai. Kalbos prestižui svarbu ir kitkas: pačios žiniasklaidos požiūris į lietuvių kalbą ir jos puoselėjimą. Štai keli faktai, kaip žiniasklaidoje atrodo tie, kurie rūpinasi lietuvių kalbos gyvavimu.

Kalbos specialistai neretai menkinamai vadinami kalbos prievaizdais. Galima parengti neutralų interviu ir dargi, sakyčiau,

įdomia tema apie kalbos kūrybą, naujadarus, bet antraštė sako ką kita. Kitoje antraštėje kalbininkai grasina bausti kalėjimu, nors iš tiesų straipsnis apie tai, kad Kalbos komisija nepritarė grupės pareiškėjų, tarp kurių buvo ir kalbininkas, kreipimuisi dėl baudžiamojo kodekso papildymo bausmėmis už kalbos pažeidimus. Dar vieno straipsnio antraštė skelbia, kad dabar vykdoma kalbos politika tokia baisi, jog kalbininkai tebelaiško kalbą uždarę į sovietinį kalbos narvą. Kultūros (!) savitraštis ant kalbininkų prasčiokiškai išsikeikia.

Vienas ar du atvejai būtų nieko keista, bet tai kartojasi ne metai ir ne dveji, ir ne viename žiniasklaidos šaltinyje, tai tendencinga.

O čia – iš mano kolekcijos: kaip kalbininkai viešai buvo vadinami 2006 m. ir kiek sinonimų prisidėjo 2014 m. (peržengiantys padarumo ribas čia nerodomi).

▼ Kalbininko sinonimų daugėja

2006 m.	2014 m.
kalbainiai	kalbuoliai
kalbiai	kalbišiai
kalbos darytojai	kalbos prievaizdai
kalbos sargai	kalbadirbiai
kalbos sargiai	kalbadrožiai
lietsargiai („lietuviybės sargai“)	kalbakaliai
	kalbaj...

Reikia pabrėžti, kad kasdieniame darbe kalbos specialistai su kitų profesijų žmonėmis puikiai bendradarbiauja, teikdami konsultacijas, rengdami seminarus ar kalbos šventes, ir dažniausiai kuria draugišką apibūsiškai palankią aplinką. Bet kuriama viešoji nuomonė toli gražu nedžiugina.

Pastaraisiais metais išryškėjo demokratinei visuomenei būdingas įvairiopa – kartais perdėm liberalus arba pernelyg konservatyvus požiūris į lietuvių kalbos raidą ir norminimą. Tačiau reiškiant skirtingas nuomones dažnai einama ne konstruktyvaus dialogo ir principingų diskusijų linkme, o skleidžiant mažai argumentuotas priešingas nuostatas, žaidžiant viešųjų ryšių žaidimus, žongliuojant žodžiais *baimė*, *grėsmė*, *prievara*, *kalėjimas*, ir tai visuomenės akyse kalbos specialistų autoritetą smukdo dar labiau, nesvarbu, kuriai stovyklai jie priklausytų.

Panašiais atvejais kylančią įtampą išsklaidyti gali tik geras humoras. Bet dažnai vienoje pusėje matome tik lėkštą, net nešvankią aroganciją, o kitoje – suglumimą. Iki gero humoro, koku žaižaruoja kad ir britų lingvistinis pasaulis, mums dar reikia gerokai užtelėti.

Kad pati nebūčiau tendencinga kaip užsipuolanti žiniasklaida, reikia pasakyti, kad esama ir gražių pavyzdžių, matyti žurnalistų dėmesio kalbos dalykams. Antai vienas interneto žinių portalas klausė žinomų TV žmonių: *Ar kalbėti taisyklinga ir svaria lietuvių kalba yra svarbu ir madinga?* Autoritetai to neneigė, netgi priešingai, įrodinėjo, kad TV profesionalas neįsivaizduojamas be taisyklingos kalbos. Tai paveikė. O svarbiausia, ko, mano akimis, turėtų siekti žiniasklaida – objektyvumo ir kartu vidinio poreikio rūpintis kalba, nes kalba yra ir jų pačių darbo įrankis.

Kalbos prestižo stiprinimo uždaviniai kalbos politikos gairėse

Kalbos prestižui stiprinti reikia telkti visas minėtas jėgas tokiems darbams:

- ▶ ugdyti kalbos elitą,
- ▶ palaikyti prestižinės kalbos etaloną,
- ▶ ieškoti paveikių, modernių būdų ir priemonių lietuvių kalbos ir jos bendrinės atmainos prestižui stiprinti ir visuomenės kalbiniam sąmoningumui ugdyti.

Taigi atsakymas į klausimą, ar lietuvių kalba gerbiama mūsų valstybėje, daug priklauso ir toliau priklausys nuo darnios ir kryptingos šių jėgų veiklos.

Lietuvių kalbos vartosenos pokyčiai ES kontekste

Lina MURINIENĖ
Lietuvos edukologijos
universiteto docentė, Valstybinės
lietuvių kalbos komisijos narė

Šiomet, kaip gerai žinoma, sueina dešimt metų, kai Lietuva tapo Europos Sąjungos nare. Visos Europos Sąjungos oficialiosios kalbos (o jų dabar jau 24) yra lygiavertės ir lygiateisės. Taigi lietuvių kalba yra lygiavertė ir lygiateisė Europos Sąjungos kalba. Ir jau dešimt metų.

Simboliška, pirmasis ES reglamentas (t. y. 1958 m. Tarybos priimtas reglamentas) buvo skirtas ne kuriam kitam reikalui, o būtent kalboms – juo ES institucijoms nustatyta pareiga versti ES teisės aktus į visas oficialiąsias ES kalbas ir į piliečių klausimus atsakyti ta pačia oficialiąja kalba, kuria jie kreipėsi. Taigi ir Lietuvos pilietis gali kreiptis raštu, tarkim, į Europos Komisiją, ir gauti atsakymą lietuviškai, taip pat lietuvis Europos Parlamento narys ar ministras gali lietuviškai kalbėti posėdžiuose. Europos Sąjungos teisės aktai Lietuvos gyventojams yra prieinami valstybine jų kalba.

Visos Europos Sąjungos teisės aktų kalbinės versijos laikomos autentiškomis ir privalomomis. Jos turi vienodą galią ir yra laikomos originalais.

Man teko galimybė trejetą metų padirbėti Liuksemburge, Europos Komisijos Vertimo raštu generaliniame direktorate. Ten įgyta neįkainojamos patirties. Su visa atsakomybe galiu pasakyti, kad tiek Liuksemburge, tiek Briuselyje, tiek Strasbūre, tiek Frankfurte prie Maino, nesvarbu, kur būtų įsikūrusi Europos Sąjungos institucija, vertėjai dirba atsakingą, sunkų ir prasmingą darbą. Jie kasdien susiduria su naujomis sąvokomis, dar nevertotomis formuluočiomis, jie pirmieji fiksuoja naujus kalbos reiškinius ir yra pirmieji jų vertintojai. Nuo jų požiūrio, atsakomybės jausmo, patirties ir žinių tvirtumo dažniausiai priklauso iš Europos Sąjungos institucijų į Lietuvą ateinanti ne kieno kito – mūsų – lietuvių kalba ir jos ateitis.

Sutelkus bendras Europos Sąjungos institucijose dirbančių vertėjų, teisininkų lingvistų, lietuvių kalbos specialistų – kalbos ekspertų – jėgas, eita į pagalbą vertėjams. Kurtas bendras tarpinstitucinis vertimo į lietuvių kalbą vadovas, kuris labiausiai tarnautų kaip stiliaus patarėjas ir lengvintų darbą vienodai ir tinkamai verčiant standartines formuluočias į lietuvių kalbą (ir ne tik standartines). Šį darbą inicijavo Liuksemburge įsikūręs Europos Komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato Lietuvių kalbos skyrius. Tada jam vadovavo Anika Valen (Annika Walén), puikią kalbos (o teisingiau sakant – kalbų) jauseną turinti švedė, tikra lietuvių kalbos bičiulė.

Bendro tarpinstitucinio vertimo į lietuvių kalbą vadovo esmė – suderinti tarpusavyje pagrindinių vertimo vadovų: Bendrijos teisės aktų rengimo bendrojo praktinio vadovo, Europos Sąjungos Taryboje parengtų aktų precedentų vadovo ir Institucijų leidinių rengimo vadovo – nuostatas ir aprėpti aktualius praktinius vertimo klausimus, ypač gramatikos, rašybos, stiliaus.

Čia, Lietuvoje, didžiulę paramą teikė ir teikia Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Joje išskirtinai vertimo vadovo reikalams įkurta pakomisė, subūrusi gramatikus (lietuvių, anglų, prancūzų kalbų), administracinio stiliaus specialistus, vertėjus – tiek teoretikus, tiek praktikus. Europos Sąjungos institucijų vertimo į lietuvių kalbą vadovas oficialiai paskelbtas internete.

Sveikintinas rengėjų apsisprendimas leisti elektroninį variantą. Tai bus gyvas leidinys, atspindintis mūsų kalbos (ypač versinio administracinio stiliaus) pokyčius, internete lengvai prieinamas, o prireikus – greitai taisomas, pildomas, atnaujinamas.

Reikia tik džiaugtis, kad bendras visų mūsų darbas – rūpinimasis lietuvių kalba, jos terminija – duoda realių rezultatų. Bendradarbiaujant Europos Sąjungos ir Lietuvos kalbos priežiūros institucijoms (ypač daug čia nuveikusi yra Kalbos komisija) jau realiai veikia vieno langelio sistema, teikianti didžiulę pagalbą Europos Sąjungos terminijos tvarkybai, sudarytas tarpinstitucinis vertimo vadovas, kuris, tikėtina, taps parankine gero stiliaus knyga Europos Sąjungos teisės aktų ir dokumentų vertėjams.

Tarp darbų, atliekamų čia, Lietuvoje, atskirai minėtinas Europos Sąjungos dokumentų kalbos tyrimas.

Tai mokslinis tyrimas, finansuotas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ir vykdytas pagal Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–2020 m. programą. Projekto vadovė – Rasuolė Vladarskienė, Lietuvių kalbos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja. Šio straipsnio autorė – taip pat viena iš to projekto vykdytojų.

Tyrimas truko dvejus metus. Jo rezultatai įvertinti kalbos komisijos ekspertų. Keletas svarbesnių dalykų, kurie galbūt bus įdomūs ir leidinio skaitytojams. Pripažįstant oficialiosios Europos Sąjungos kalbos statuso teikiamus pranašumus, vis dėlto negalima nematyti anglų kalbos įtakos, ypač administraciniam lietuvių kalbos stiliui, pirmiausia, žinoma, per vertimus. Šiuo požiūriu galima minėti keletą dalykų:

► Per pastarąjį dešimtmetį radosi teisės aktų pavadinimų (žinoma, verstinių), iki šiol buvusių visiškai nebūdingų lietuvių kalbai, pvz., 2012 m. spalio 9 d. Komisijos įgyvendinimo reglamentas (ES) Nr. 926/2012, kuriuo nustatomos standartinės importo vertės, skirtos tam tikrų vaisių ir daržovių įvežimo kainai nustatyti (plg. Commission Implementing Regulation (EU) No 926/2012 of 9 October 2012 **establishing** the standard import values for determining the entry price of certain fruit and vegetables);

► Vietoj lietuvių kalbai įprastų linksnių junginių kur kas dažniau vartojami prielinksniniai junginiai, dar visai neseniai buvę vengtiniai (bent jau pavadinimuose) kaip šalutiniai normos variantai, pvz., **Konvencija dėl** pietų Ramiojo vandenyno atviros jūros žuvininkystės išteklių išsaugojimo ir valdymo (plg. **Convention on the Conservation and Management of High Seas Fishery Resources in the South Pacific Ocean**).

► Vis dažniau nepaisoma teksto pastraipų vientisumo, kas dar visai neseniai buvo netoleruojama administracinio stiliaus tekstuose.

Iš šio tyrimo radosi keletas mokslinių straipsnių, skelbtų daugiausia projekto vadovės R. Vladarskienės „Kalbos kultūros“ žurnale. Teorinės diskusijos – mokslinė tyrimo pusė.

Praktinė projekto nauda – jau išdiskutuoti ir moksliškai pagrįsti praktiniai kalbos patarimai, skirti ne tik Europos Sąjungos dokumentų vertėjams, bet apskritai visiems lietuviško administracinio stiliaus vartotojams. Šia praktine medžiaga ketinama atnaujinti elektroninę Kanceliarinės kalbos patarimų bazę ir papildyti Kalbos komisijos kalbos konsultacijų banką. Taip, kaip keičiasi lietuvių kalba, būdama gyvas organizmas, keičiasi ir lietuviškasis administracinis stilius. Pokyčius skatina pats gyvenimas. Svarbu žinoti viena: administracinį stilių mes turėsime – nors ir pasikeitusį ar besikeičiantį, tačiau lietuvišką.

O rūpinimasis lietuvių kalba – bendras mūsų visų tikslas ir darbas ir tik dirbdami išvien pasieksime rezultatų.

Lietuvių kalba Lietuvos miestuose ir išeivijoje

Meilutė RAMONIENĖ
Vilniaus universiteto profesorė,
Valstybinės lietuvių kalbos komisijos narė

Konferencijos pranešime buvo kalbama apie lietuvių kalbos vietą pasaulio kalbų kontekste, pristatomi naujausių Lietuvos sociolingvistinių tyrimo projektų, atliktų Vilniaus universitete, duomenys.

Įvairių pasaulio kalbininkų kalbinės prognozės XXI a. skamba gana pesimistiškai – iš daugiau kaip 7 tūkst. šiuo metu pasaulyje vartojamų gyvųjų kalbų (iš viso 7 105, pagal duomenų bazę Ethnologue – www.ethnologue.com) 50–90 proc. ar net daugiau per artimiausią šimtmetį gali išnykti (Crystal, 2000; Krauss, 1992; Rannut, 2001). Didžiausios grėsmės kalboms: mažas kalbėtojų skaičius, menkas kalbų politinis statusas, nekonkurencingumas šiuolaikinių technologijų pasaulyje, neperdavimas kalbų ar kalbinių atmainų jaunosios kartoms.

Kaip šiame kontekste atrodo lietuvių kalba? Beveik visais minėtais aspektais lietuvių kalba yra stipri ir saugi. Klausimas gali kilti tik dėl kalbos perdavimo jaunajai kartai.

Nauji Vilniaus universiteto su partneriais (Lietuvių kalbos institutu ir Vytauto Didžiojo universitetu) atlikti moksliniai tyrimai Lietuvos miestuose ir išeivijoje gali atskleisti dabartines lietuvių kalbos išlikimo tendencijas. Tai šie projektai:

► **Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis. Miestai ir miesteliai 2010–2012.** Rėmė Lietuvos mokslo taryba (LIT-2-18).

► **Kalbų vartojimas ir tautinė tapatybė Lietuvos miestuose (Miestai ir kalbos) 2007–2009.** Rėmė Valstybinis mokslo ir studijų fondas.

► **Emigrantų kalba 2011–2013.** Rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Tyrimuose buvo siekiama: iširti Lietuvos miestų gyventojų ir emigrantų kalbinį elgesį, kalbinį repertuarą, kalbinių atmainų pasirinkimą vartojimui įvairiose privatus ir viešojo gyvenimo srityse, bendraujant su skirtingais pašnekovais; kalbines nuostatas; kalbos ir tapatybės santykį, tautinio identiteto išsaugojimo perspektyvas.

2011 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, miestų gyventojai mūsų šalyje sudaro 66,7 proc., taigi maždaug du trečdalius. Didžiųjų miestų – Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio – gyventojai sudaro 40,2 proc. visos Lietuvos žmonių. O ar daug žinome apie jų kalbinį elgesį, kalbų mokėjimą ir vartojimą, kalbines nuostatas? Iki minėtų projektų beveik nieko apie tai nebuvo žinoma.

Tyrimas Lietuvos miestuose parodė, kokias kalbas moka miestų gyventojai, su kuo bendraudami jas vartoja įvairiose gyvenimo situacijose, kaip kalbama namie, darbe, su draugais ir kaimynais, viešojo erdvėje ir pan. Buvo atliktos kelios reprezentatyvios apklausos ir daug kokybinių interviu su suaugusiaisiais visuose Lietuvos miestuose, kuriuose gyvena ne mažiau kaip 3 tūkst. gyventojų, ir trijuose didmiesčiuose – Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje – su pradinių klasių moksleiviais apie jų namie vartojamas kalbas. Duomenų analizė jau išspausdinta trijose knygose: dviejose kolektyvinėse monografijose lietuvių kalba ir mokslo studijoje anglų kalba: Ramonienė M. (moksl. red.), *Miestai ir kalbos II*, Vilnius: VU leidykla, 2013; Ramonienė M. (moksl. red.), *Miestai ir kalbos*, Vilnius: VU leidykla, 2010; Ramonienė M., Extra G. *Multilingualism in Lithuanian Cities. Languages at home and school in Vilnius, Kaunas and Klaipėda*. Vilnius / Tilburg, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2011.

Kiekybinių duomenų pagrindu mokslininkų buvo parengtas

sociolingvistinių žemėlapių rinkinys, kuriame aiškiai matyti miestiečių kalbinio elgesio regioniniai aspektai. Plačiau visuo-menei parengtas interaktyvus internetinis mokslo populiarinimo leidinys – interaktyvus žemėlapis internetinė svetainė, kurios adresas www.kalbuzemelapis.fff.vu.lt. Čia galima rasti daug minėtų miestų tyrimų duomenų, apie 60 interaktyvių žemėlapių, rodančių, kokias kalbas ir tarmes moka ir vartoja Lietuvos miestų gyventojai, kokios kalbinės nuostatos vyrauja vienų ar kitų kalbinių atmainų atžvilgiu, t. y. kokias kalbas ir tarmes miestiečiai laiko gražiausiomis, prestižiškiausiomis, reikalingiausiomis, kokias tarmes ir su kuo bendraudami jas vartoja, kokia tarmė sunkiausia ir daug kitų dalykų, susijusių su kalbomis ir tarmėmis. Nepaisant to, kad mūsų miestiečiai dažniausiai yra dvikalbiai ar daugiakalbiai, kad Lietuvos miestuose namie vartojama kelios dešimtys kalbų (moksleivių tyrimo duomenimis, – net 37 kalbos), lietuvių kalba užima labai tvirtas pozicijas visose ne tik lietuvių, bet ir kitų tautybių Lietuvos gyventojų bendravimo srityse. Mūsų tyrimo duomenimis, lietuvių kalbos nemoka tik 1 proc. miestiečių, ją dauguma laiko reikalingiausia, labai dažnai – gražiausia kalba. Tarp kitų kalbų ypatingą vietą šiais laikais užima anglų kalba, kurią dažniau moka jaunesnio amžiaus, aukštesnio išsilavinimo, didesnes pajamas gaunantys miestiečiai. Anglų kalba Lietuvos miestiečių laikoma didelio prestižo kalba. Tuo mes vejamės Europą ir kitas pasaulio šalis. Daug mūsų miestiečių, ypač vyresnių, moka ir vartoja rusų kalbą.

Tyrimas Lietuvos miestuose rodo, kad nerimą turėtų kelti mūsų tarmių išlikimas. Nors apie 60 proc. miestų gyventojų teigia mokantys kokią nors tarmę, tačiau daug mažiau ją savo gyvenime vartoja. Daugiausia tarmes moka vyriausio amžiaus miestiečiai, 60 metų ir vyresni – 70 proc., o jauniausio mūsų tirmo amžiaus, 15–19 m., – tik 40 proc. Tarmiškai daugiausia kalbama šeimoje. Pesimistiškas tarmių išlikimo perspektyvas rodo tai, kad miestuose tarmės menkai perduodamos iš kartos į kartą, tik 18 proc. miestiečių tarmiškai kalbasi su vaikais ir tik apie 6 proc. – su anūkais. Jeigu tokios tendencijos išliks ir ateityje, galime spėti, kad tarmių mūsų miestuose vis mažės. Tačiau tarmės nevienodai vartojamos skirtinguose Lietuvos kraštuose. Iš visų Lietuvos etnografinių regionų tarmės išlikimu ir vartojimu gražiausiai išsiskiria Žemaitija, kur miestų gyventojai daug dažniau bendrauja tarmiškai net ir su jaunąja karta (beveik 48 proc. su vaikais, 25 proc. – su anūkais). Tad tikėtina, kad Žemaitijos miestuose daug ilgiau girdėsime gražią žemaitišką šneką.

Kitas tyrimas – kalbinio elgesio ir nuostatų analizė lietuvių išeivijoje atskleidė daug įdomių dalykų. Tačiau viltingiausia žinia lietuvių kalbos išlikimo emigracijoje perspektyvai yra tai, kad išaiškėjo teigiamos emigrantų kalbinės nuostatos lietuvių kalbos atžvilgiu – daugiau kaip 95 proc. tyrimo respondentų pareiškė, jog lietuvių kalba jiems yra svarbu. Tai būtina žinoti mums, gyvenantiems Lietuvoje. Aktualu suvokti emigracijoje kylančias kalbos išlaikymo problemas, padėti jas spręsti.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, pabrėžtini kalbų politikai aktualūs aspektai: būtina ugdyti Lietuvos gyventojų ir mūsų išeivių kalbinį sąmoningumą; kelti tarmių prestižą ir skatinti jų vartoseną; išeivijai padėti ugdyti dvikalbystę ir išlaikyti lietuvių kalbą; sukurti užsienyje gyvenantiems lietuvių kalbos kaip antrosios testavimo ir sertifikavimo sistemą.

Kalbos politika Danijoje ir kitose Šiaurės šalyse

Sabina KIŠMEJER-ANDERSEN
(Sabine Kirchmeier-Andersen)
Danų kalbos tarybos pirmininkė

Renatos Česnavičienės nuotr.

Danijos kalbos taryba teigia: „Mes turime dirbti moksliniais pagrindais ir būti kalbos ir kultūros nešėjai.“ Esame pavaldūs Kultūros ministerijai. Teikiame konsultacijas ir informaciją apie danų kalbą, atsakinėjame į įvairius klausimus. Bendradarbiaujame su terminologais, leksikografais ir kitais kalbos specialistais. Stebime danų kalbos vystymąsi, kaupiame tekstynus. Stengiamės nagrinėti, kas vyksta naujojoje žiniasklaidos erdvėje bei „Twitter“ ar „Facebook“ socialiniuose tinkluose. Socialinėje žiniasklaidoje reglamentuoti kalbą yra labai sudėtinga, nes ten reiškiasi vis daugiau žmonių. Svarbiausia mūsų užduotis – standartizuoti danų kalbos rašybą. Teikiame konsultacijas kalbos politikos klausimais, kas 2–3 metus rengiame kalbos politikos dokumentus. Politikai ne visuomet įsiklauso į mūsų nuomonę.

Kodėl reikia standartizuoti rašybą? Kai kuriose šalyse nėra įstatymų, reglamentuojančių rašybą, pavyzdžiui, anglų kalbos rašybą reglamentuoja tik žodynai. O Danija turi įstatymą, nurodantį, kad Danų kalbos taryba turi standartizuoti, nustatyti bendrąsias rašybos taisykles. Tai palengvina rašybą, padeda jos mokytį ir pagerinti bendravimą naujosios žiniasklaidos srityse.

Kas turi vartoti bendrinę danų kalbą? Visų pirma tai svarbu viešosios administracijos sistemai, parlamentui, teismo institucijai, verslo įmonėms, žiniasklaidai ir pan. Privatiems asmenims šie standartai netaikomi, pavyzdžiui, žurnalistai, t. y. daugybė spaudos leidinių, šio įstatymo laikosi, bet tai nėra būtina. Danų kalba yra oficiali valstybinė kalba, tačiau Konstitucijoje ji neminima. Konstitucija buvo rengiama XIX a., tuomet mums net nekilo mintis į ją įrašyti danų kalbą kaip oficialią šalies kalbą. Reglamentuojant rašybą, netiesiogiai yra reglamentuojama ir danų kalba. Jeigu mokyklos pasirenka kitą mokymo kalbą, tai įstatymų, kurie galėtų jas nuo to atgrasyti, nėra. Kalbant apie tekstynų kalbą, yra tam tikri teisės aktai dėl rašybos, tačiau dėl gramatikos, tarties ar žodyno sudarymo jokios jurisdikcijos taip pat neturime.

Mokydami kalbos, atliekame tik stebėtojų funkciją. Teikiame konsultacijas, patarimus, bet negalime kištis į šį procesą. Naujasis žodynas parengtas 2012 m. Redaktoriai, rengę šį žodyną, galėjo daryti tik neesminius pakeitimus. Jei esama žodžių, kurie turi įtakos bendrajai kalbos sistemai, tai tokius pakeitimus priima direktorių valdyba.

Tai yra mūsų sukurta sistema ir Danijoje ji pasiteisina. Į atstovų valdybą įeina mokytojai, žurnalistai, universitetų atstovai, įvairių suinteresuotųjų grupių atstovai, kurie, tikime, prisideda prie kalbos vystymo ir plėtos.

Reglamentuodami rašybą, vadovaujamės dviem pagrindiniais principais:

► **Tradiciniu principu** siekiama užtikrinti tradicinį ir kultūrinį rašybos tęstinumą. Žodžiai ir žodžių formos yra rašomi remiantis praktika, kuri įtvirtinta 1892 m. parengtame rašybos įstatyme. Žodžių rašybą yra nusistovėjusi, standartizuota. Skoliniai iš lotynų, prancūzų kalbų turi būti pakeisti daniškais žodžiais, bet skoliniai iš kitų kalbų, pavyzdžiui, anglų, danų kalboje vartojami nepakeisti.

► **Vartojimo principu** siekiama atspindėti esamas kultūrinės ir socialinės sąlygas. Pagal šį principą rašybą lemia įgudę kalbos vartotojai. Mes bandome nuspręsti, kas galėtų būti įgudę kalbos vartotojai, t. y. žmonės, išties labai gerai mokantys kal-

bą ir nedarantys šiurkščių klaidų. Esama daug įvairių rašybos alternatyvų. Nebūna taip, kad pasakytume „nuo šiandien taip rašyti nebegalima“. Tiesiog kurį laiką leidžiame rašyti kelias to paties žodžio formas ir stebime, kaip keičiasi žodžio vartoseną, kas ima labiau įsigalėti. Iš 62 tūkst. žodžių žodyne maždaug 1,5 tūkst. žodžių gali būti vartojami skirtingomis formomis. Atsižvelgiame į esamas kultūrinės ir socialinės sąlygas ir į kalbos vartotojų požiūrį. Jeigu kalbos vartotojai nepriima mūsų siūlomų pokyčių, didelė tikimybė, kad tie siūlymai bus atmesti.

Dažnai laviruojama tarp šių dviejų esminių principų. Esama dar ir fonetikos bei rašybos nuoseklumo principų.

KALBOS POLITIKA ŠIAURĖS VALSTYBĖSE

Skirtingose valstybėse kyla skirtingų problemų. Suomiai ir švedai sutinka, kad tiek viena, tiek kita kalba gali būti vartojama skirtingose valstybėse, t. y. Suomijoje galima kalbėti švediškai, o Švedijoje – suomiškai. Vokietijoje ir Danijoje taip pat kyla tam tikrų problemų dėl mažumų kalbų vartojimo. Norvegijoje kalba pasikeitė išsilaisvinus iš Danijos. Grenlandijoje kalbama danų kalba. Farerų salos taip pat priklauso Danijai. Danija apskritai buvo tarsi kalbinė imperija, nuo kurios priklausė Islandija, Farerų salos, Grenlandija ir pan. Islandijoje dabar jau nėra daug kalbančiųjų daniškai. Galima sakyti, kad dabar mes, kaip kalbos imperialistai, prarandame teritorijas. Jas atsikovoja anglų kalba. Nieko nuostabaus, nes šios tendencijos pastebimos visame pasaulyje. Šiaurės valstybėse sėkmingai bendradarbiaujame, todėl yra sukurta Šiaurės šalių kalbų taryba, kuri bendradarbiauja su visomis kalbinėmis institucijomis Šiaurės šalyse, teikia įvairias konsultacijas, yra pasirašyta Šiaurės šalių ministrų deklaracija, apibrėžianti Šiaurės kalbų statusą ir daugiakalbystę. Farerų ir grenlandų kalbos yra vadinamos bendruomenių arba mažumų kalbomis šiose valstybėse. Šis regionas laikomas daugiakalbiu, t. y. tokiu, kuriame žmonės geba kalbėti keliomis kalbomis. Taip pat šios šalys yra įsipareigojusios saugoti mažesnes kalbas, kurios ilgainiui tampa oficialiomis kalbomis. Pavyzdžiui, Švedijoje, jeigu kalba gyvavo daugiau nei 100 metų, ji gali tapti oficialia kalba. Pagrindinė mintis yra ta, kad anglų kalba ir Šiaurės šalių kalbos gali būti vartojamos lygiomis teisėmis, pavyzdžiui, švietimo srityje. Yra įvairių kalbos atmainų, skirtų specialiesiems poreikiams ir pan. Šiaurės šalys dažniausiai dėl šių įsipareigojimų sutaria, bet ne visus susitarimus lengva praktiškai įgyvendinti. Islandijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Suomijoje yra priimtas kalbos įstatymas, bet Danija tokio įstatymo neturi. Tuo mes išsiskiriame iš Šiaurės šalių. Švedijoje yra labai daug apsaugos priemonių, taikomų mažumų kalboms, – jos saugomos daug labiau nei Danijoje. Samiai ir suomiai itin rūpinasi

savo mažumų kalbomis, ypač tomis, kurioms gresia išnykimas. Pavyzdžiui, Suomijoje kelio ženklai rašomi net keturiomis kalbomis, įtraukiant ir mažumų kalbas. Nemažai diskusijų vyksta dėl gestų kalbos. Stengiamasi jai suteikti svarbesnį statusą Šiaurės valstybėse.

EUROPOS KALBŲ STEBĖSENA

Danijoje matematikos ir gamtos mokslų daugiau kaip 50 proc. mokoma anglų kalba. Vokietijoje tai sudaro 25–50 proc., Suomijoje daugiau kaip 50 proc. dėstoma anglų kalba. Suomijoje, Švedijoje ir Nyderlanduose daugiausia daktaro disertacijų parašoma anglų kalba.

Buvo įvertintos universitetų nuostatos. Pastebimos panašios tendencijos visose Šiaurės valstybėse. Universitetai įvairiais būdais stengiasi susidoroti su padidėjusia anglų kalbos skvarba. Vis labiau suvokiama, kad pernelyg didelis anglų kalbos vartojimas nebūtinai reiškia geresnę kokybę. Kyla supratimo problemų, be to, studentai pasyviau dalyvauja paskaitose. Vis labiau suvokiama, kad mokslus baigę studentai išvyksta iš šalies, jeigu puikiai moka anglų kalbą. Vadinasi, iš investicijų į studentus

šalis negauna jokios naudos. Norint pritraukti studentus iš užsienio, itin svarbu jiems suteikti atitinkamos naudos. Universitetai jau save suvokia kaip daugiakalbes, tarptautines institucijas, pavyzdžiui, Kopenhagos universitetas gauna daugiau paramos kalbos programoms įgyvendinti. Jie yra lanksčiai nusiteikę kitų kalbų atžvilgiu. Tai reiškia, kad programos vykdomos ne tik danų ar anglų kalbomis, bet, pavyzdžiui, turkų grupei rengiami projektai turkų kalba kartu su Ankaros universitetu. Universitetai mąsto plačiau ir stengiasi integruoti daug įvairesnių kalbų. Leidžia mokytis studentų gimtąja kalba, kad ji taptų dideliu turto universitete. Dideliuose universitetuose netgi nesunku rasti dėstytojų, kurie norėtų ir galėtų įvertinti studentus jų gimtąja kalba ir dirbti su jais.

Nuolat stengiamės išsiaiškinti, ar pernelyg didelis anglų kalbos vartojimas turi įtakos danų kalbai ar kitoms skandinavų kalboms. Iki šiol aiškių tendencijų, kad anglų kalba neigiamai veikia mūsų kalbą, nepastebima. Tikėtina, kad visa tai priklauso nuo žmonių požiūrio. Jeigu jie žino, kaip rūpintis savo kalba, tai ši yra patogi ir mėgstama. Danijos politika pagrįsta tuo, kad žmonės tiesiog džiaugiasi vartodami savo kalbą.

Estų kalbos politikos gairės – 10 strateginių metų

Birutė KLAAS-LANG
Estų kalbos tarybos pirmininkė,
Tartu universiteto profesorė

Estų kalba perėjo į visiškai naują sociolingvistinę aplinką, kuriai būdinga globalizacija ir daugiakalbiškumas visuomenėje, mokykloje ir šeimoje bei technologijų plėtra. Tai, kad šalia kiekvieno iš mūsų egzistuoja dvi, trys ar daugiau kalbų, yra situacija, su kuria reikia susitaikyti. Per dešimt metų Estijos gyventojų gimtųjų kalbų skaičius išaugo nuo 100 iki 175. Daugiakalbis estas yra taisyklė, o ne išimtis. Asmens ir valstybės daugiakalbystė yra didelis turtas, kurį reikia saugoti ir palaikyti. Tačiau kaip tokioje naujoje situacijoje užtikrinti estų kalbos išlikimą ir plėtrą? Remiantis sociolingvistiniais apibrėžimais, estų kalba, kuria kaip gimtąja kalba milijonas vartotojų, nepriklauso išnykti gresiančių kalbų grupei, nes ji: turi valstybinės kalbos statusą; yra vartojama visose visuomenės gyvenimo srityse nuo kasdienės ir verslo kalbos iki mokslo; yra pagrindinė dėstymo kalba visose mokymo pakopose nuo pradinės mokyklos iki doktorantūros studijų; yra vartojama namuose ir turi prieaugį; turi kompiuterinį palaikymą. Vis dėlto šiuolaikinis globalus pasaulis reikalauja itin saugoti kalbos gyvybiškumą net tuo atveju, jei kalba turi daugiau nei milijoną vartotojų.

Rengiant kalbos vystymo strateginį planą daugiausia dėmesio skirtina trims svarbiausiems kalbos aspektams: **kalbos statusui, kalbos korpusui (kalbos sistamai ir vartosenai) ir kalbos mokymui**. Nacionaliniai teisės aktai ir sąmoningas įvaizdžio formavimas padeda užtikrinti reikiamą kalbos statusą, sąmoninga ir mokslinė kalbos korpuso plėtra garantuoja galimybę kalbą kaip paslankią ir šiuolaikinę priemonę vartoti visose įmanomose gyvenimo srityse, užtikrina vienodą bendrinę kalbą ir techninį kalbos palaikymą elektroninėje terpėje. Labai svarbu kalba rūpintis ir kaip ištekliumi, nes **sutvarkyta bendrine kalba remiasi** administracinė kalba, mokymo kalba, mokslo kalba, viešosios informacijos kalba ir kitos kalbos vartojimo atmainos, kurios yra būtinos visuomenės ir valstybės veiklos sąlygos.

Trečioji strateginio kalbos planavimo sritis – kalbos mokymas – užtikrina kalbos (būtent bendrinės kalbos, t. y. vientiso sunorminto kalbos varianto) perdavimą iš kartos į kartą. Estų kalbos kaip oficialios Europos Sąjungos kalbos statusas kelia daug didesnius reikalavimus estų kalbos vystymui, plėtrai ir mokymui.

Estijos valstybė jau 15 metų rūpinasi strateginiu kalbos planavimu. 1998 m. balandžio 21 d. nutarimu Vyriausybė įpareigojo Švietimo ministeriją (dabar Švietimo ir mokslo ministerija) parengti estų kalbos vystymo strategiją. 2000 m. švietimo ministro įsakymu įkurtas Europos kalbų metų Estijoje organizavimo komitetas (vėliau tapęs Estų kalbos taryba), kurio vienas iš uždavinių ir buvo parengti minimą strategiją. Pirmasis Estų kalbos plėtros planas buvo priimtas 2004 m., o antrasis, ir dabar galiojantis, – 2011 m. Pirmasis plėtros planas buvo išverstas į anglų, rusų, suomių ir vengrų kalbas. Dabartinis plėtros planas, tiek spausdintinė, tiek elektroninė jo versija, yra prieinamas estų ir anglų kalbomis.

Kalbos plėtros strategija buvo priimta 2004 m. Prieš priimant strateginį dokumentą buvo atlikti kalbos korpuso, statuso, teisinės terpės, švietimo, tyrimų, regionų kalbų, kalbos technologijų plėtros būklės tyrimai, taip pat išnagrinėta daugiakalbės visuomenės veikla ir kt. Neperdedant galima teigti, kad toks daugiapypis estų kalbos ir su ja susijęs tyrimas mūsų kalbos istorijoje

Renatos Česnavičienės nuotr.

buvo pirmas. Taip pat neperdedant galima teigti, kad 2004 m. parengtas strateginis plėtros planas, nepaisant jo objektyvių ir subjektyvių trūkumų, buvo ypač svarbi estų kalbos plėtros gairė. Šia estų kalbos plėtros strategija Estijos valstybė suformulavo aiškius savo tikslus ir konkrečių kalbos plėtros veiksmų planą.

Tiek 2004 m., tiek 2011 m. plėtros planuose nagrinėjamos visos svarbiausios estų kalbos sritys: estų kalbos tvarkyba, estų kalbos tyrimai ir išteklių, technologinis kalbos palaikymas, bendrasis lavinimas estų kalba, estų kalba kitakalbių bendrajame lavinime, profesinio mokymo mokinių estų kalbos žinios, estų kalba moksle ir aukštajame lavinime, estų kalbos regioninės atmainos, užsienio estų kalba, specialiųjų kalbinių poreikių žmonių kalbos vartoseną, estų kalba kitų kalbų kontekste ir atstovavimas tarptautiniu lygiu, kalbos įstatymo laikymosi priežiūra ir informavimas kalbos klausimais.

Dabartinė Estų kalbos tarybos sudėtis Vyriausybės patvirtinta 2011 m. Tarybą sudaro kalbininkai, ministerijų, departamentų ir kūrybinių sąjungų atstovai, politikai ir kt. Taigi tai labai plati grupė, kuriai svarbi gera estų kalbos padėtis ir kurios kiekvieno nario indėlis – ne tik profesionalios (nebūtinai lingvistinės) žinios, bet ir socialinis jautrumas kalbos klausimais. Skirtingai nei Lietuvos kalbos komisija, Estų kalbos taryba neužsiima kalbos reguliavimu. Kalbos norminimu Estijoje rūpinasi Gimtosios kalbos draugija. Estų kalbos tarybos darbas yra tik kalbos politika.

Bendradarbiaudama su Švietimo ir mokslo ministerija Kalbos taryba kas dvejus metus pristato Vyriausybei Estijos kalbos padėties ir estų kalbos plėtros plano bei kitų strateginių kalbos planų vykdymo apžvalgą. Iš šiandieninių strateginių dokumentų, o pirmiausia – iš jų kylančių veiklos planų, tikimasi, kad per palyginti trumpą laiką būtų pasiekti rezultatai, kuriuos galima įvertinti ir kurie turėtų tam tikrą sritį ar organizaciją kilstelėti į aukštesnį lygį. Planuojant kalbos plėtros strategiją pateikti tokius įvertinti leidžiančius indikatorius yra sunku, o globalizacijos procese estų kalbos žingsniu pirmyn galima vadinti buvusių pozicijų išsaugojimą, ypač turint galvoje anglų kalbos įsiveržimą. Tiek plėtros plane, tiek tarpinėse ataskaitose kiekvienai priemonei yra numatytas tam tikras indikatorius, kuris turėtų rodyti konkrečios kalbos vartojimo srities pažangą. Tačiau tuos indikatorius reikėtų vertinti kritiškai. Ne viską, kas svarbu, galima išmatuoti. O tai, ką galima išmatuoti, nebūtinai yra svarbu.

Strateginiuose plėtros planuose numatytiems ir sutartiems veiksams įgyvendinti, žinoma, reikalingos tam tikros priemonės. Todėl labai svarbu, kad plėtros planai ir valstybės biudžeto planavimas būtų suderinti. Ryšys tarp kalbos srities finansavimo ir plėtros planų yra gana akivaizdus: tiek buvęs, tiek dabar galiojantis plėtros planas yra Švietimo ir mokslo ministerijos kalbos sričiai skirtas biudžeto planavimo pagrindas. Atskirai buvo finansuotos ir valstybinės programos. Estų kalbos plėtrai numatytos veiklos finansuojamos per valstybės ir vietinių savivaldybių biudžetą, per universitetų ir mokslo institucijų, valstybinių programų, įvairių fondų, subsidijų, specialiųjų asignavimų ir įvairių agentūrų biudžetus. Konkretus 2011–2017 m. plėtros biudžetas siekia 61 milijoną eurų.

Kalbos sritis yra remiama šiomis valstybinėmis programomis:

- ▶ Aukštojo mokslo vadovėlių estų kalba rengimas ir leidyba (2008–2012); nauja programa tvirtinama; per penkerius metus parengta ar išversta 50 įvairių sričių vadovėlių;

- ▶ Estiškos terminijos rėmimas (2008–2012), (2013–2017);

- ▶ Kalbos technologija (2006–2010), (2011–2017);

- ▶ Estų kalbos ir kultūros atmintis (2009–2013), (2014–2018); estų kalbos moksliniais tyrimams remti. Naujosios programos prioritetas – remti monografijų leidimą;

- ▶ Estų kalbos ir kultūros akademinų studijų užsienyje programa (2005–2010), (2011–2017). Šiuo metu tūkstantis studentų mokosi trisdešimtyje užsienio universitetų. Estijos valstybės parama visiems mokymo centrams, iš jų dešimtyje dirba Estijos valstybės finansuojami lektoriai.

Siekdama plėtros plane suformuluotų tikslų, Kalbos taryba apibrėžė **pagrindines kalbos srities problemas**. Stengiamasi ne tik aptarti minimas problemas, bet ir pateikti pasiūlymų, kaip užtikrinti rezultatyvią kalbos srities plėtrą. Buvo remtasi tiek problemų aktualumu, tiek valstybiniu poreikiu. Per dvejus metus surengti penki pagrindinių problemų seminarai, kuriuose nagrinėtos šios temos: estų kalbos tyrimas ir tyrimo rezultatų sklaida, estų kalba švietime (estų kalba bendrojo lavinimo mokykloje ir aukštajame moksle), estų kalbos padėtis kitakalbių mokykloje. Paskutinė seminarų ciklo tema buvo kalbos tvarkyba.

Šiuo metu Kalbos taryba rengiasi 2014 m. seminarams: „Estų kalba Europos koridoriuose (Estijos priklausymo ES dešimtmečiui paminėti)“ bei „Demografija ir migracija (estų kalbos tvarumas gyventojų skaičiaus mažėjimo ir daugiakalbės visuomenės sąlygomis)“. Šiais seminarais siekiama, kad minėti klausimai taptų platesnės diskusijos objektais.

Viena iš pagrindinių diskusijų problemų buvo stipri estų kalbos kaip aukštojo išsilavinimo ir mokslo kalbos pozicija, kuri remia žinių visuomenės darną ir švietimo estų kalba vertinimą bei gebėjimą išlaikyti tęstinumą.

Estų kalba aukštojo mokslo dėstomoji kalba yra nuo 1919 m. Šis laimėjimas neabejotinai vienas iš didžiausių Estijos valstybės ir tautos pasiekimų. Pasaulyje yra apie 100 kalbų, kuriomis galima įgyti aukštąjį išsilavinimą, ir estų kalba – viena iš jų.

Per 20 metų labai pagausėjo studentų, gerokai sumažėjo studijų rusų kalba, o vietoj šių nuolat daugėja studijų anglų kalba.

Dėstomoji kalba	1993 m.	2013 m.
Estų	20 586	58 716
Anglų	176 = 0,85 %	2219 = 3,8 %
Rusų	4303 = 21 %	3871 = 6,6 %
Iš viso	25 064	64 806

Svarbi estų kalbos ir kultūros erdvės tvarumo sąlyga yra galimybė įgyti išsilavinimą estų kalba; taip pat dabartinis tarptautinio lygio aukštasis išsilavinimas reikalauja plačiai vartoti anglų kalbą tiek moksliniame, tiek mokymo darbe. Šios dvi sąlygos verčia mus ieškoti įvairių mokymo ir mokslo kalbų vartojimo pusiausvyros ir sinergijos. Kalbos tarybos manymu, tokia pusiausvyra galima, jei mokymas estų kalba būtų užtikrintas kiekvienoje bakalauro pakopos studijų programoje ir kiekvienoje magistro pakopos studijų kryptyje. Net daktaro disertacijų rašymo ir gynimo kalbos atžvilgiu įvyko didelių pokyčių. Šiuo atveju Estija panaši į Suomiją, kurioje darbų anglų kalba yra 80 proc., o gimtąja kalba – 20 proc.

Palaikant mokslo sričių funkcionavimą estų kalba bendrajame lavinime ir bakalauro pakopos studijose, reikia, kad būtų sukurta šiuolaikinė estiška terminija, kad mokslinių tyrimų rezultatų apžvalgos būtų rašomos estų kalba. Todėl Kalbos taryba mano, kad visose mokslo ir aukštojo išsilavinimo srityse visais atvejais būtina remti srities plėtrą ir pasiektų mokslo rezultatų sklaidą estų kalba, tikslingai plėtojant estišką terminiją, užtikrinant, kad užsienio kalbomis parašytų daktaro disertacijų santraukos estų kalba būtų atitinkamos srities mokslinio straipsnio dydžio, be to, pasirūpinta nemokamais elektroniniais aukštojo mokslo vadovėliais.

Taip pat būtina sudaryti sąlygas, skatinančias mokslininkus labiau nei anksčiau populiarinti savo srities mokslinių tyrimų rezultatus estų kalba.

Remdama ir plėtodama aukštąjį išsilavinimą estų kalba, Kalbos taryba kartu laiko reikalinga remti ir daugiakalbystę aukštosios mokyklose, gerokai stiprindama kalbinės paramos veiklą.

pvz., informaciją užsienio kalba ir estų kalbos mokymą, siekiant palengvinti užsienio dėstytojų ir studentų integraciją į estų aukštojo mokslo ir gyvenimo aplinką, taip pat ir specialybės anglų kalbos ar kitų kalbų mokymą aukštosiose mokyklose (specialybės kalbų mokyti studentus, dėstytojus ir pagalbinį personalą).

Pabaigoje – keli patarimai lietuvių kalbos plėtros plano rengėjams:

► Norint išsikelti tikslus ir susiplanuoti veiklas, kaip juos pasiekti, reikia susidaryti tikslų lietuvių kalbos padėties visose vartojimo srityse vaizdą.

► Vizijos ir tikslai turi būti paremti konkrečiais veiklos pla-

nais, patvirtintais valstybiniais lygmeniu. Turi būti užtikrinta finansinė valstybės parama tiems veiklos planams įgyvendinti.

► Visas plėtros planas ir kiekviena veikla turi turėti konkretų atsakingą asmenį.

► Reikalinga nuolatinė stebėseną – ar tikslai laikui bėgant ir besikeičiant visuomenei vis dar aktualūs, ar veiklos pakankamai užtikrina, kad būtų pasiekta užsibrėžtų tikslų ir pan.

► Informavimo poreikis – palaikyti diskusijas kalbos klausimais, informuoti mokesčių mokėtojus, taip užtikrinant visuomenės ir žmonių pasitenkinimą planuojamomis veiklomis.

Linkiu sėkmės lietuvių kalbos plėtros plano rengėjams.

Valstybinė kalba Latvijoje:

problemos ir perspektyvos

Agris TIMUŠKA

Latvijos valstybinės kalbos centro direktoriaus pavaduotojas

Renatos Česnavičienės nuotr.

Pagrindinis mūsų kalbą reguliuojantis dokumentas yra Konstitucija, kurioje numatyta, kad latvių kalba yra oficiali valstybinė Latvijos Respublikos kalba. Taip pat turime Valstybinės kalbos įstatymą, kuris priimtas 1999 m., o įsigaliojo 2000 m. rugsėjį. Ministrų kabinetas yra suformavęs daugybę reglamentų bei Valstybinės kalbos gaires pastarajam dešimtmečiui. Latvių kalba yra Latvijos Respublikos valstybinė kalba, ji skirta integracijai ir yra nacionalinės tapatybės pagrindas bei pasaulinio kultūrinio paveldo dalis. Latvija yra atsakinga už latvių kalbos išsaugojimą, vystymą, Latvijos visuomenę ir būsimas Latvijos kartas.

Pagrindinės valstybinės latvių kalbos įgyvendinimo kryptys: teisinė kryptis – siekiama įstatymais ir kitais teisės aktais užtikrinti valstybinės kalbos statusą; pedagoginė kryptis – susijusi su latvių kalbos mokymu ir užtikrinimu Latvijos mažumų grupėms; lingvistinė kryptis, susijusi su įvairiais tyrimais, švietimu. Pagrindiniai valstybinės kalbos elementai yra kalbiniai įgūdžiai, kalbos vartojimas ir požiūris į kalbą.

Pastaruoju metu pastebima, kad jaunimas vis mažiau vartoja valstybinę kalbą. 2008 m. buvo užbaigta reforma, susijusi su mažumų grupių švietimu, ir įtvirtintas dvikalbis švietimas. Latvija turi vientisą švietimo sistemą. Mokyklose taikomi tie patys švietimo standartai dėstant įvairius dalykus nuo 1 iki 12 klasės. Šiuo metu planuojami kiti žingsniai, susiję su dvikalbiu švietimu.

1995–2004 m. įvyko nemažai svarbių pasikeitimų, susijusių su nacionalinio švietimo politika, švietimo sistemos formavimu, plėtra. Įvykdyta Švietimo turinio mažumų grupėms reforma. Siekiama užtikrinti švietimą įvairioms visuomenės grupėms. Tuo tikslu buvo atnaujinti mokymo vadovėliai. Nuo 1998 m. spalio mėn. buvo įtvirtintas naujas Švietimo įstatymas, kuriame panaikinta mokyklų segregacija. Siekiant, kad mažumų švietimas būtų sėkmingas, reikia tinkamai parengtų mokytojų. Taip pat būtina išleisti vadovėlių, pagalbinių mokymo priemonių, atliepti mokinių lūkesčius. Visa tai paskatino taikyti kalbų technologijas. Kalbos šiandien – pati svarbiausia bendravimo priemonė.

Žodynai, gramatikos, pagalbinės mokymo priemonės ir pan. turi būti atnaujinti ir atitikti šiuolaikinius reikalavimus. Trūksma ir kokybiškos terminologijos plėtros. Siekiama išspręsti šią problemą, priėmus naują Terminologijos įstatymą, kuris jau yra parengtas. Laukiama, kol jį bus galima patvirtinti ir įgyvendinti.

Mūsų tikslas, kad latvių kalba plėtėsi ir būtų konkurencinga pasaulyje. Kalbų konkurencija jaučiama ir dabar – tai vis labiau pastebima, kai komunikacijai pasirenkama kita, o ne latvių kalba. Taigi mums itin svarbu išsaugoti kalbos unikalumą.

2009 m. buvo apklausti Latvijos kalbos centro ekspertai. Nustatyta ir pabrėžta, kad latvių kalbą stipriai veikia švietimo sistema ir žiniasklaida. Šie du veiksniai kelia pagrindinius iššūkius latvių kalbai. Kalbos prestižą daugiausia formuoja latvių politikai, valstybinių, kultūros institucijų atstovai, kurie labiau linkę vartoti rusų, o ne latvių kalbą. Didžiausia problema, susijusi su latvių kalbos vartojimu, pastebima viešajame sektoriuje ir versle. Nors laikome prioritetu tai, kad paslaugos teikiamos valstybine kalba, žinoma, mokėti keletą kalbų – pranašumas.

Praėjusiais metais Administracinis teismas priėmė sprendimą dėl latgalių kalbos – tai yra viena iš mūsų tarmių. Teismo sprendimu buvo nutarta, kad žmonės turi teisę bendrauti su institucijomis šiuo dialektu, tačiau institucijos nėra įpareigotos atsakyti besikreipiantiems asmenims šiuo dialektu. Praėjusiais metais taip pat buvo priimtas įstatymas, numatantis reikalavimus parlamento nariams turėti aukščiausius valstybinės kalbos įgūdžius, o šiemet Ministrų kabinetas priėmė tam tikrus reglamentus dėl kalbos vartojimo skleidžiant viešąją informaciją.

Taigi mūsų valstybinės kalbos pozicijos yra vystomos ir stiprinamos įvairiose srityse. Pastebėjome, kad latvių kalbos vartotojų įgūdžiai pastaruoju metu pagerėjo. Buvo nustatytos pagrindinės kalbos vartojimo problemos, bet manoma, kad latvių kalbos vartojimo kokybė yra pakankamai aukšta. Sėkmingai įgyvendinome Švietimo turinio reformą.

Ateityje sieksime skatinti teigiamą kalbinį požiūrį, stiprinti valstybinės kalbos statusą švietimo sistemoje ir užtikrinti dvikalbį švietimą, o Latvijos žiniasklaidoje užtikrinti latvių kalbos vartojimą.

Prancūzų kalbos politika

Renatos Česnavičienės nuotr.

Žanas FRANSUA BALDI
(Jean-François Baldi)
Prancūzų kalbos ir
Prancūzijos kalbų
generalinės delegacijos
pirmininko pavaduotojas

Reikia kalbėti apie globalizaciją, skatinančią prieštaringas tendencijas. Viena vertus, mes jaučiame tendenciją ieškoti universalios kalbos, t. y. vartoti anglų kalbą, kita vertus, taip pat jaučiame tendenciją kalbėti savo kalba

tam, kad sutvirtintume tapatybę. Prancūzijoje galima jausti tam tikrą susierzinimą, kad prancūzų kalba pernelyg saugoma, bet kartu labai jautriai reaguojama į anglų kalbos vyravimą. Kai kurie žmonės itin brangina prancūzų kalbą ir yra tikri puristai, o kiti sako, kad prancūzų kalba yra atgyvena ir darbe ji nenaudinga. Tam, kad būtų suderinti tokie prieštaringi teiginiai, turime kalbos vartojimo politiką, skirtą piliečių poreikiams tenkinti. Norime, kad mūsų piliečiai jaustų ryšį su prancūzų kalba ir tas ryšys būtų paremtas pagarba ir blaivių protu. Yra du pagrindiniai ramsčiai: teisinės nuostatos, nurodančios, kaip turi būti vartojama prancūzų kalba ir kaip ji turi būti turtinama – būtina padaryti taip, kad kalba atitiktų šių dienų realijas. Šie du ramsčiai sudaro bendrą sistemą ir vienas kita papildoma.

Valstybė atlieka ypatingą vaidmenį – jau daug amžių mes rūpinamės savo gimtąja kalba. Minėtini du momentai: 1539 m., kai buvo išleistas potvarkis, kuriame teigiama, kad prancūzų kalba yra oficiali teisinė ir administracinė kalba, ir 1992 m., kai Prancūzijos Konstitucijoje atsiranda nuostata, kad prancūzų kalba yra oficiali Prancūzijos Respublikos kalba. Tarp šių dviejų datų kalba nuolat vystėsi ir vaidino itin svarbų vaidmenį formuojant kalbos tapatybę. Konstitucinės tarybos teigimu, po 1992 m. galima daryti tokias išvadas: Prancūzijos valdžios institucijos turi vartoti prancūzų kalbą. Tai reiškia, kad ir asmuo, bendraujantis su valdžios institucijomis, turėtų vartoti prancūzų kalbą, bet mes negalime jo priversti tai daryti, todėl galimas kitas variantas – dokumento vertimas. Tik prancūziškas dokumento vertimas yra traktuojamas kaip originalas ir ginčo atveju remiamasi būtent juo. Kita vertus, ši nuostata negali riboti žodžio ir verslo laisvės. Dėl to Konstitucinė taryba išaiškino, kad televizija ir radijas neprivalo vartoti ministerijų numatytos terminijos.

Dar vienas įstatymas teigia, kad valstybės tarnautojai turi kalbėti prancūziškai ir jų prancūzų kalba privalo būti pavyzdinė. Galima sakyti, kad teisinė bazė yra išsami, bet esama žmonių, kurie šią sistemą kritikuoja ir blogai supranta, aiškindami, kad įstatymai draudžia kitas kalbas. Iš tiesų taip nėra, bet pirmenybę teikiame prancūzų kalbai kultūrinėje, profesinėje ir kitose plotmėse. Rūpinamės, kad piliečiai turėtų teisę kalbėti prancūziškai. Labai svarbu, kad vartojimo srityje, pavyzdžiui, ant produktų, kuriuos perkame, būtų pateikta informacija prancūziškai. Tai yra mūsų interesas, nes siekiame, kad žmonės tiksliai žinotų to produkto sudėtį. Kita vertus, rūpinamės ir darbuotojų teisėmis, todėl darbo tvarkos taisyklės turi būti pateiktos prancūziškai. Prancūzų kalba turi būti vartojama radijuje ir televizijoje, bet

globalizacijos kontekste

čia netaikomas kokybinis reikalavimas. Suteikiame visišką teisę asmeniui pateikti save taip, kaip jam atrodo tinkamiausia.

Kai nesilaikoma reikalavimų, gali būti taikomos sankcijos. Pavyzdžiui, 750 eurų yra didžiausia bauda, kurią galima gauti už tai, kad informacija pateikta ne prancūziškai. Vyriausybė vieną kartą per metus turi atsiskaityti parlamentui už tai, kaip yra taikomas teisynas.

Susiduriame ir su problemomis. Dažnai jos susijusios su žinių įgijimu ir perdavimu. Numatoma, kad prancūzų kalba yra konkursų, egzaminų, mokymosi kalba. Jeigu moksliniai tekstai rašomi kita kalba, tai bent jau santrauka būtinai turi būti parašyta prancūziškai. Nepaisant šių nuostatų, mūsų padėtis nėra tokia, kaip, pavyzdžiui, Olandijoje, Vokietijoje ar Skandinavijoje. Šiose šalyse magistro studijos vyksta užsienio kalba, o mūsų šalyje to dar nėra, bet aukštosios mokyklos jaučia stiprią anglų kalbos įtaką. Remiantis tyrimais, 80 proc. verslo mokyklų paskaitas skaito angliškai. Tam, kad dėstymas anglų kalba būtų legalus, reikėjo Vyriausybei sušvelninti įstatymą. Dabar įstatymas suteikia teisę paskaitų klausytis ir atsakinėti angliškai, bet tie studentai, kurie negali įrodyti, kad moka prancūzų kalbą, privalo jos mokytis. Čia iškyla kalbos kokybės, funkcionalumo ir mokymo kokybės klausimai.

Verslo srityje taip pat susiduriame su sunkumais. Šioje srityje vis dažniau kalbama anglų kalba. Pasirodo, kad, jeigu norime užimti pareigas tam tikroje verslo srityje, yra daromas spaudimas kalbėti ir rašyti angliškai. Pagal 2007 m. atliktą tyrimą, galima sakyti, kad kas ketvirtas darbuotojas privalo kalbėti ar rašyti angliškai. Atrodytų, kad tai teigiamas dalykas, nes mūsų įmonių konkurencingumas didėja, taip pat tampame atviresni pasauliui, tačiau susiduriama su situacijomis, kai asmenys sako kenčiantys nuo daromo spaudimo mokėti anglų kalbą. Taip pat yra tokių darbo vietų, kur iš esmės neprireikia anglų kalbos, bet įsidarbinant reikalaujama ją mokėti. Paprastai pokalbiai su darbuotojais, siekiant įvertinti jų padarytą pažangą, vyksta anglų kalba. Tai taip pat yra neigiamas dalykas, nes gali pasirodyti, kad tikrinami ne darbuotojo gebėjimai atlikti darbus, o gebėjimas kalbėti angliškai.

Frankofonai reiškia tam tikrą susirūpinimą prancūzų kalba, nes mūsų šalyje matoma daug angliškų užrašų, parduotuvių ar kitų įstaigų pavadinimų. Atrodo, lyg tai reikštų, kad prancūzų kalba nepajėgi atspindėti šiandieninės realybės, todėl būtina turtinti prancūzų kalbą. Taigi terminologijos darbas mums yra ypač svarbus. Kasmet sukuriama apie 300 naujų terminų, kurie yra skelbiami viešai. Jie privalomi vartoti valstybės institucijose, bet nebūtinai privačioje erdvėje. Jie itin svarbūs specialistams, ypač vertėjams, kuriems būtina turėti tikslius terminų atitikmenis.

Valstybės ir įstatymo nepakanka šiam dideliui darbui atlikti. Kalbos ateitis priklauso nuo individualaus pasirinkimo ir nuo kolektyvios valios. Turime saugoti savo kalbą, bet kartu prancūzų kalbos politika turi derėti su kalbų įvairove.